

## چکیده

امید و نشاط رابطه متقابل با یکدیگر دارند. امید به آینده موجب نشاط و بالعکس نشاط موجب برانگیخته شدن نیروی کار و تلاش برای رسیدن به اهداف می شود. در جامعه ای که این دو عنصر موجود باشد، بالتبع راه برای رسیدن به اهداف متعالی هموار است. ولی متأسفانه در جامعه امروز با فراموش هدف اصلی از آفرینش انسان مکتب های مادی و پوچ گرایی در افکار انسان ها ریشه دوانده و آن ها را به سمت نا امیدی و اضطراب پیش برده اند. در این تحقیق که مطالب به شیوه کتابخانه ای جمع آوری شده؛ برخی از عوامل ایجاد و از بین برنده امید و نشاط اشاره شده است. با افزایش معرفت افراد جامعه می توان ایشان را به درک امید و نشاط واقعی رساند؛ که موجب پیشرفت اخلاقی جامعه خواهد شد.

**کلید واژه ها:** امید، نشاط، جامعه، هدف متعالی، یاس.

## مقدمه

امید و نشاط دو عنصری هستند، که در پشبرد اهداف جامعه نقش مهمی را ایفا می کنند. از آنجا که امید بدنبال هدف و در پی آن نشاط بوجود می آید، پس برای داشتن جامعه پویا و فعال باید در درجه اول روحیه ی امید و هدفمندی را در آن بخصوص در نسل جوان زنده کنیم. زیرا دوران جوانی، دوران شکوفایی استعداد است. وجود جوان سرشار از امید و ابتکار، نشاط و شادابی، قدرت و تحرک و فراغت می باشد. در عین حال جوانی ستاره ای است که تنها یکبار در آسمان عمر انسان طلوع می کند.

باید دانست بر خلاف عقیده ی بسیار از کشور ها که دین و مذهب را مخالف با نشاط و امید معرفی می کنند. از جمله رسالت های مهم انبیاء و رسولان الهی، نشاط و شاد زیستن است. خداوند در قرآن سرزندگی و شادی را از خصوصیات پرهیزکاران بر می شمارد، و از آن به عنوان یک نعمت و رحمت بر آنان یاد می کند.

با توجه به اینکه قرن ۲۱ را قرن اضطراب معرفی کرده اند، باید علت آن ریشه یابی شود تا بتوان جامعه خود را به سمت نشاط و مبارزه با اضطراب سوق داد؛ چرا که اضطراب موجب اختلال روحی و روانی افراد جامعه شده و نتیجه آن چیزی جز فلج شدن و افت جامعه نمی باشد.

منظور از نشاط، سرزندگی و شادابی است که موجب حرکت مثبت می شود. یک فعل و انفعال درونی که مربوط به قوه ی ادراک می باشد. امید نیز به معنای داشتن هدف متعالی که موجب رشد انسان و رسیدن به قرب الهی شود نه آرزوهای دست نیافتنی که موجب افسردگی خاطر می شوند.

پس شادی و نشاط بدنبال رسیدن به هدف ایجاد می شود؛ که البته هدف باید رسیدن به قرب الهی باشد؛ زیرا در این صورت است که پشتوانه ای محکم دارد. امید نیز به زندگی هدف داده و روحیه ی شخص را از لحاظ روحی و روانی تقویت می کند. تا بتواند سختی ها را برای بدست آوردن نتیجه دلخواه تحمل کند. «ان مع العسر یسری»

در این مقاله سعی شده تا با بهره گیری از آیات قرآن به تاثیر نشاط و امید در سیر تکاملی اخلاق در جامعه به صورت تبیینی و با استفاده از منابع کتابخانه ای بپردازد. البته در مقالات و کتاب های بسیاری به این موضوع اشاره شده است. با این تفاوت که از بُعد های دیگر به این موضوع پرداخته شده است. در کتب شادکامی از منظر پیامبر نوشته ی آقای عباس پسندیده در سال ۱۳۸۸ چاپ شده به انواع شادی های حلال از دیدگاه حضرت پرداخته شده است. همچنین در کتاب امید به رحمت الهی نوشته ی حبیب الله فرحزاد که در سال ۱۳۹۳ چاپ شده تنها به مقوله ی امید اشاره شده است و بیشتر جنبه ی شخصی در نظر گرفته شده

تا اجتماعی. در مقاله ای که توسط دکتر مهرداد کلانتری و سید جعفر احمدی در سال ۱۳۹۱ به عنوان امید به رحمت الهی نوشته شده نیز به تمام آیاتی که در آن به امید اشاره شده پرداخته و تاثیر آن در اجتماع و یا عوامل ایجاد یا از بین برنده امید اشاره ای نشده است. همچنین مقاله دیگری با عنوان شادی از دیدگاه آیات و روایات توسط فاطمه افشار پور در سال ۱۳۸۸ نوشته شده است. در این مقاله در مقابل عقیده عده ای که دین را دین غم و غصه معرفی میکنند. دین را عامل شادی معرفی کرده است. در کتاب ها و مقالات یاد شده به ریشه یابی ایجاد امید و نشاط در جامعه پرداخته نشده است. این که چه عواملی بازدارنده و چه عواملی ایجاد کننده امید و نشاط اجتماعی هستند.

## مفهوم شناسی

قبل از پرداختن به بحث اصلی بهتر است یکسری کلمات که در موضوع بکار رفته تعریف کنیم تا عنوان ملموس تر شود.

### ۱- امید

در زبان عربی، امید مترادف با «رجاء» است که در قرآن کریم بیست و هشت بار همراه با ریشه و مشتقاتش به کار رفته است. معنای لغوی «رجاء» امید داشتن، و در اصطلاح انتظار امر محبوبي است که بیشتر اسباب و موجبات آن، محقق باشد.

اما مفهوم امید در قرآن کریم، از مفاهیم کلیدی است که بارها به شیوه‌های مختلف، بیان گردیده است؛ به گونه‌ای که با توجه به آیات امیدآفرین قرآن، این کتاب مقدس را، کتاب امید نیز می‌توان نامید. به طور کلی مفهوم امید (در لایه مثبت و منفی) در قرآن کریم، از راه کلیدواژه‌های زیر قابل پی‌گیری است، که در ادامه به توضیح مختصری از هریک اکتفا می‌کنیم.

رجا: انتظار امری محبوب و پسندیده است که بیشتر اسباب آن محقق باشد.

طمع: تمایل نفس از روی حرص، آرزوی شدید و آزمندی به چیزی که خارج از دسترس انسان باشد.

أمل: آرزویی که انتظاری طولانی در آن وجود دارد، یعنی امکان حصول و دستیابی به آن دور است.

تمنی: میل به حصول هدفی مطلوب، همراه با تقدیر و اندازه‌گیری آن.

از میان واژگان فوق، تنها در واژه «رجا» فرد امیدوار در راه رسیدن به امیدش می‌کوشد و زمینه‌های رسیدن به مطلوب را فراهم می‌نماید، در صورتی که در سه واژه دیگر، فرد، بدون اینکه خود را برای حصول به مطلوب آماده و مهیا گرداند، به رسیدن به آن امیدوار است.

درحقیقت، رجا دارای سبب و علت است. اما واژگان (طمع) و (تمنی) به معنای امید داشتن برای رسیدن به مطلوب بدون وجود هیچ علت و سببی است، به همین دلیل مذموم و ناپسندند.

امید گرچه ماهیتی مثبت و پسندیده دارد، از آنجا که عوامل پدیدآورنده (متعلقات) و موانع آن ممکن است ماهیتی حقیقی یا کاذب داشته باشند می‌توان به انواع زیر تقسیم کرد:

۱-۱ امید مطلوب، صادق و حقیقی: این نوع مربوط به اموری است که در جهت رضای الهی و در راستای تکامل انسان و هماهنگی با واقعیت وجودی اوست و آدمی را به تلاش جهت بهره‌مندی از آن وامی‌دارد؛ که به دو گونه در قرآن مطرح شده است.

الف- امید عمومی: عموم مؤمنان به رحمت و مغفرت الهی امیدوارند؛

ب- امید آرمانی: امید به لقای خدا که مخصوص مؤمنان خاص و انسان‌های کامل است.

۱-۲ امید نامطلوب، کاذب و مجازی: این نوع مربوط به اموری است که رضای الهی در آن لحاظ نمی‌گردد و به واسطه وسوسه‌های نفس یا القائنات شیطان (وَلَأْمَنَيْنَهُمْ) (نساء ۱۱۹) سبب سقوط آدمی در مراتب جهل و نقص می‌گردد.

همچنین امید در راستای تکامل انسان در قرآن، به‌سوی خلیفه الهی و تجلیگاه اسمای الهی است؛ ازاین‌رو امید واقعی نیز، در راستای تجلی صفات الهی در وجود بشر نهاده شده است؛ که طبق آیات قرآن کریم، در پرتو الگوگیری و توجه به زندگی و راه و روش رفتاری بزرگان دین، انبیا و اولیای الهی، ائمه معصومین (ع) و شخصیت‌های کاملی است که منبع امید، انرژی و حیات‌اند. (تحلیل اخلاقی امید با تأکید بر آیات قرآن کریم، ۱۳۹۳)

## ۲- نشاط

نشاط یعنی، شادی درونی، حس خوشبختی و رضایتمندی به زندگی و اینکه فرد چه قدر از شرایط زندگی خودش احساس رضایت دارد.

نشاط بیشتر از اینکه با اوضاع مادی ارتباط داشته باشد؛ با ذهنیتها، نگرشها و ارزشهای فرد در ارتباط است. به عنوان مثال چه بسیار افرادی که از نظر مالی قوی هستند، اما نشاط ندارند و برعکس افرادی که از لحاظ مادی زندگی متوسطی دارند اما از نشاط بالایی برخوردارند. (بهبادی مقدم، ۱۳۹۷).

حضرت علی (علیه السلام) می‌فرمایند: شادمانی باعث انبساط نفس و گسترش نشاط می‌شود و نشاط را «طیب النفس للعمل» معنا کرده‌اند؛ یعنی حالتی که نفس برای انجام کاری آمادگی داشته و رغبت نشان دهد. پس برای رسیدن به اهداف خود موفق تر هستند. اولین تاثیر شادمانی همین است که انگیزه انجام کار در افراد را افزایش می‌دهد. افراد شادمان نسبت به افراد مغموم و افسرده احساس توانمندی بیشتری می‌کنند و در رسیدن به اهداف خود موفق تر هستند. (پرهیزکار هادی، ص ۷۲، ۱۳۹۱)

از دیگر آثار تجمل گرایی به هدر رفتن استعداد های فرد و همچنین از دست دادن آرامش روحی و روانی فرد است.

مردی به امام صادق (علیه السلام) از حال خود شکایت کرد؛ که من در تکاپوی پیدا کردن معاش هستم، به دست هم می آورم، ولی نفسم به آن مقدار قانع نمی شود و مرتب میل به بیشتر دارد، چیزی بفرمایید تا خود را معالجه کنم و سرکشی نفسم را ثمری بخشد؟

حضرت فرمودند: «ان کان ما یکفیک یغنیک فاندنی ما فیها یغنیک و ان کان ما یکفیک لا یغنیک فکل ما فیها لا یغنیک؛ اگر آنچه مخارج ترا کفایت میکند نفست را بی نیاز کند به کمترین مقدار از دنیا راضی و خرسند خواهی شد ولی اگر به مقدار کفایت نفست راضی نشود، تمام آنچه در دنیاست ترا راضی و بی نیاز نخواهد کرد». (ارفع، کاظم، ص ۶۱، ۱۳۸۴)

علاوه بر آثار فردی از آثار اجتماعی تجمل گرایی متوان به موارد زیر اشاره کرد.

- ۱- کم رنگ شدن معنویت در جامعه
- ۲- افزایش فقر در جامعه
- ۳- رواج اسراف
- ۴- گسترش چشم و هم چشمی در جامعه که موجب رقابت منفی می شود.
- ۵- تهاجم فرهنگی: زمینه را برای اشاعه فرهنگ غرب فراهم می کند.
- ۶- فساد و انحطاط اجتماعی

که نتیجه ی تمام موارد گفته شده چیزی جز ایجاد اضطراب و حسرت و از بین رفتن روحیه ی نشاط و امید در جامعه نمی باشد. برگرفته از: (ستوده، معصومه، پیامد های فردی و اجتماعی تجمل گرایی، نشر هاجر، ۱۳۹۸، چاپ اول )

## ۵- محیط اجتماعی نا مطلوب

کسانی که در بحرآنهای اجتماعی، اقتصادی و مشکلات بزرگ فردی می گویند: کار از کار گذشته و از دست کسی کاری بر نمی آید، معنایش این است که (نعوذ بالله) از دست خدا هم کاری بر نمی آید؛ که این مصداق روشن کفر است و جز کافران کسی چنین اعتقادی ندارد. خداوند متعال می فرماید: «إِنَّهُ لَا يَيْئَسُ مِنْ

رَوْحِ اللَّهِ إِلَّا الْقَوْمُ الْكَافِرُونَ؛ همانا از رحمت خدا هیچ کس جز گروه کافران، مأیوس نمی‌شوند». (یوسف، ۸۷)

پیامبران و اولیای الهی هرگز از عنایت خداوند مأیوس نمی‌شدند و با اعتماد به لطف حضرت احدیت کارهای بزرگ و به ظاهر نشدنی را به انجام رساندند. در دوره ی معاصر نیز، پیروزی حضرت امام خمینی بر طاغوت زمان و پیروزی حزب‌الله لبنان بر قدرت شیطانی اسرائیل نمونه‌هایی از این مسئله است. دعای سمات که از امام صادق (علیه السلام) روایت شده است بیانگر این می‌باشد که هر کار بزرگی برای خداوند مقدور است و هر آنچه او اراده کند، تحقق می‌یابد. (سایت راسخون، ۱۳۹۲)

## ۶- دشمنان

یکی از مهمترین عواملی که موجب تضعیف روحیه ی امید و نشاط در جامعه می‌شود، القای افکار منفی از طریق دشمنان بر روی نسل جوان است. به این شیوه که موفقیت‌ها را در چشم جوانان کوچک و مشکلات و شکست‌ها را در چشم آنها بزرگ جلوه می‌دهد؛ که این از خصوصیات افراد دروغگو می‌باشد. حضرت علی (علیه السلام) می‌فرمایند: «إِيَّاكَ وَ مُصَادَقَةَ الْكَذَّابِ فَإِنَّهُ كَالسَّرَابِ يَقْرُبُ غَلِيكَ الْبَعِيدَ وَ يَبْعُدُ غَلِيكَ الْقَرِيبَ». (نهج البلاغه، حکمت ۳۸) خصوصا از طریق فضای مجازی که تا حد زیادی هم موفق عمل کرده است. . ترویج روحیه یاس و ناامیدی به جای نشاط اجتماعی و احساس بالندگی از پیشرفت‌های کشور، نسل جوان را از انقلاب نا امید کرده، همچنین اضطراب و نگرانی نسبت به آینده در جوانان ایجاد می‌کند و ایشان را از داشتن اهداف و آرزوهای بزرگ باز می‌دارد. (عزیزی ابرقویی، ۱۳۹۴)

## ۷- غم و اندوه

حزن مربوط به امور مطلوبی است، که انسان موفق به کسب آن‌ها نشده یا از دست داده است. نگرانی و اضطراب نسبت به آنچه در آینده نگران وقوع آن هستیم؛ یا ترس از اینکه آنچه را بدست آورده از دست بدهد، موجب از بین رفتن شادی می‌شود.

حضرت علی (علیه السلام) می فرمایند: «يَا بْنَ آدَمَ، لَا تَحْمِلْ هَمَّ يَوْمِكَ الَّذِي لَمْ يَأْتِكَ عَلَى يَوْمِكَ الَّذِي قَدْ أَتَاكَ، فَإِنَّهُ إِنْ يَكُ مِنْ عُمْرِكَ يَأْتِ اللَّهُ فِيهِ بِرِزْقِكَ؛ اَي فرزند آدم! غم و اندوه روزی که نیامده را بر آن روز که در آن هستی تحمیل مکن، چراکه اگر آن روز، از عمرت باشد خداوند روزی تو را در آن روز می رساند. (و اگر نباشد، اندوه چرا؟)» ( نهج البلاغه، حکمت ۲۶۷)

همچنین در مورد اینکه افسوس گذشته مانع از رسیدن به هدف و دست یابی به امید های واقعی می شود حضرت می فرمایند: «لَا تُشْعِرْ قَلْبَكَ الْهَمَّ عَلَى مَافَاتٍ فَيَشْغُلَكَ عَمَّا هُوَ أَتٍ؛ هیچ گاه نسبت به مسائل گذشته محزون نباش زیرا که ترا از اینکه در آینده استعدادت را به کار بندی و آماده باشی باز میدارد». (ارفع، کاظم، ص ۴۱، ۱۳۸۴)

### نتیجه گیری

جامعه سالم، جامعه ای است که نشاط اجتماعی و امید به آینده در آن مشخص باشد. افزایش افسردگی ها، استرس ها و... در هر جامعه نشان از عدم وجود این دو عنصر می باشد. بی تردید آنچه به انسان تحمل سختی ها و شوق زندگی را می دهد؛ امیدوار بودن و رضایت از بدست آوردن مطلوب می باشد. امید به آینده با فلسفه زندگی انسان ارتباط دارد؛ از این رو مکاتب مادی و پوچ گرایی جایگاهی ندارند. توجه به آفرینش انسان ذکر و تزکیه عواملی هستند، که موجب تقویت امید به آینده، نشاط درونی و همچنین سعادت و رستگاری می شوند.

## منابع

\*قرآن

\*نهج البلاغه

## منابع فارسی

- ۱- ارفع کاظم، درمانگاه معنوی، تهران، نشر پیام هدایت، ۱۳۸۴.
- ۲- بنی هاشمی، محمد، سلسله درس های مهدویت، نشر منیر، ۱۳۸۸.
- ۳- پرهیزکار هادی، شادی و نشاط از دیدگاه قرآن و حدیث، نشر موسسه بوستان کتاب، چاپ دوم، ۱۳۹۱.
- ۴- پسندیده عباس، شادکامی از منظر پیامبر اعظم (صلی الله علیه و آله)، نشر طه، چاپ اول، ۱۳۸۸.
- ۵- پور محمدی ماهونکی صدیقه، پیامد های رفاه زدگی، نشر هاجر، ۱۳۹۶.
- ۶- پور یوسف عباس، خلاصه تفاسیر المیزان و نمونه، نشر شاهد، چاپ سوم، ۱۳۸۶.
- ۷- دهنوی حسین، نسیم مهر، نشر انتشارات خادم الرضا (علیه السلام)، چاپ ۲۶، ۱۳۹۰.
- ۸- رضوانی علی اصغر، امید به آینده ای درخشان با عقیده مهدویت، جلد ۲، ناشر مشعر (شیعه شناسی و پاسخ به شبهات)، جلد ۲، ۱۳۸۵.
- ۹- ستوده، معصومه، پیامد های فردی و اجتماعی تجمل گرایی، نشر هاجر، چاپ اول، ۱۳۹۸.
- ۱۰- شفیع مازندرانی سید محمد، مبانی تربیتی عرفان، نشر مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان، ۱۳۸۷.
- ۱۱- فرحزاد حبیب الله، محبت و رحمت، جلد ۱، چاپ ۱۱، نشر طوبای محبت، ۱۳۹۷.
- ۱۲- قمی عباس، مفاتیح الجنان، نشر برهان، ۱۳۸۱.
- ۱۳- مطهری مرتضی، احیای تفکر اسلامی، انتشارات صدرا، ۱۳۸۰.
- ۱۴- ----- جاذبه و دافعه ی علی (علیه السلام)، نشر صدرا، چاپ ۱۰۳، ۱۳۹۵.
- ۱۵- ----- حکمت ها و اندرزها، جلد اول، چاپ ۴۶، ۱۳۹۵.
- ۱۶- ----- علل گرایش به مادیگرایی، چاپ ۳۱، انتشارات صدرا، ۱۳۸۸.
- ۱۷- مکارم شیرازی ناصر، اخلاق در قرآن، جلد ۱-۳، نشر علی ابن ابی طالب (علیه السلام)، ۱۳۸۴.
- ۱۸- -----، انوار هدایت، نشر علی بن ابی طالب (علیه السلام)، چاپ دوم، ۱۳۹۰.

## منابع عربی

- ۱۹- فیض الاسلام، بنادر البحار: ملخص خمسہ وعشرین الکتب بحار الانوار، جلد اول، نشر فقیهه، ۱۳۱۰.

## مقالات و مجلات

- ۲۰- ابرقویی عزیزی ، پدافند اقتصادی، ش ۱۵، ۱۳۹۴.
- ۲۱- بهزادی مقدم، ۱۳۹۷.
- ۲۲- فصلنامه آموزشی معنا، ۱۳۸۳
- ۲۳- قربان امیر حسینعلی، رابطه دین و اضطراب، ۱۳۸۸.
- ۲۴- کلانتری دکتر مهرداد ؛ احمدی سید جعفر ، سایت راسخون، ۱۳۹۱.

## سایت ها

- ۲۵- خبرگذاری فارس، تحلیل اخلاقی امید با تأکید بر آیات قرآن کریم، ۱۳۹۳.
- ۲۶- راسخون (پاسخ به ذوالکفل)، ۱۳۹۲.
- ۲۷- farsi.khamenei.ir، بیانات در ابتدای درس خارج فقه درباره نشاط در کارها، ۱۳۹۷.